

Oponentský posudek diplomové práce Kariny Rusinikové *Vyjmenovaná slova v současném jazykovém úzu*

Karina Rusiniková předkládá diplomovou práci s velmi aktuálním tématem. Didaktické možnosti výuky pravopisu i/y na základě pamětného osvojení řad vyjmenovaných slov jsou v současnosti podrobovány vědecky kritickému pohledu a v odborných člancích se často objevuje, v souladu s komunikačním zaměřením výuky mateřského jazyku, požadavek na přehodnocení přístupu na základě aktuálních jazykových dat.

V teoretické části práce zejména oceňuji přiblížení historického vývoje zachycování řad vyjmenovaných slov v učebnicích i odborných úvah o jejich rozsahu a podobě v příručkách a odborném tisku. Autorka zde podává vyčerpávající výčet jednotlivých řad v jednotlivých publikacích; pro čtenáře by však možná bylo příjemnější, pokud by namísto výčtu byl vývoj představen přehlednou souhrnnou grafickou vizualizací.

V závěru teoretické části autorka poznamenává, že *Přehled učiva z roku 1967* obsahuje více slov v jednotlivých řadách, včetně slov méně frekventovaných, než ostatní zmíněné učebnice daného období. Dokázala by diplomantka vysvětlit pravděpodobnou příčinu rozšířeného počtu vyjmenovaných slov v této publikaci?

V praktické části autorka nejprve vyhledává rozdíly mezi řadami vyjmenovaných slov v učebnicích vydaných po roce 2000. Zaměřuje se na slova, kterými se tyto učebnice liší. Nejprve posuzuje jejich frekvenční distribuci v korpusu syn2015 a posléze ji porovnává s frekvencí některých jejich slov příbuzných. Při výběru kandidátů vychází z Internetové jazykové příručky. Poté se věnuje i frekvenčnímu posouzení alternativních kandidátů ostatních vyjmenovaných slov, u kterých příručky nestojí v rozporu, ale tato slova mají v korpusu příliš nízkou frekvenci. Je potřeba ocenit nesmírné úsilí a pečlivost, kterou autorka shromáždění dat věnovala.

V praktické části mám výhrady k formulacím kap. 2.3.2. Autorka uvádí, že v korpusu se nevyskytují jiné než infinitivní tvary sloves bydlit a myslet. Domnívám se, že zde autorka udělala chybu při vyhledávání, kdy si zřejmě neuvědomila, že všechny tvary slov bydlit a myslet jsou sjednoceny pod lemmata bydlet a myslet, tudíž nelze tvary vyhledávat pomocí domnělého lemmatu bydlit/myslit. Např. tvar „myslil“ se v syn2015 vyskytuje 119krát s ARF 30,57. Nicméně vzhledem k zanedbatelné frekvenci těchto tvarů v současných textech lze se závěrem kapitoly i přes tuto chybu souhlasit.

S autorkou se rozcházím v hodnocení případu mýto – mýtné. ARF hodnoty sice nedosahují hodnoty stanovených 100 výskytů, ale při posouzení dalších faktorů (např. výrazného posunu hodnoty i. p. m. lemmatu „mýtné“ od verze syn2015 k aktuální (i když méně reprezentativní) verzi syn v8, etymologické odlišnosti od ostatních slov v řadě, nebo faktu, že jde o pojmenování skutečnosti, s níž se v každodenní realitě běžně setkáváme) podle mého názoru lze uvažovat o zařazení slova mýtné (nebo mýto) do vyučovaných řad.

Za podstatný přínos práce považuji identifikaci běžně vyučovaných vyjmenovaných slov, jejichž frekvence v současném jazyce je natolik nízká, že jejich

opodstatnění v pamětném učení je již diskutabilní. Jde zejména o slova „lýko“ (a jeho deriváty), „pelyněk“, „dmýchat“, „nachomýtnout se“, „pýr“, „zpytovat“, „pýřit se“, „čepýřit se“, „sychravý“ či „výskat“. Dle zkušeností z mé vlastní praxe dnes děti školního věku mají jen velmi malé a nepřesné povědomí o významu těchto slov, korpusová data zde ukazují, proč tomu tak je – děti se s těmito slovy již prakticky nemají šanci v běžném jazyce setkat.

Autorka se někdy možná až příliš soustřeďuje na frekvenční aspekt (jakkoli jí to nelze příliš vyčítat, neboť zahrnutí dalších aspektů by bylo vysoce nad rámec zadaného tématu); minimálně větší zahrnutí slovotvorného hlediska by však zcela jistě donutilo autorku některé své závěry přehodnotit. Např. v případě slova plyš sice frekvenční aspekt preferuje zařazení slova „plyšový“, nicméně aspekt rytmický a slovotvorný (krátké slovo, základové slovo) jednoznačně vede k preferenci slova „plyš“. To mě vede k následující otázce. Pokud máme následující kritéria hodnocení vhodnosti zařazení slova mezi vyjmenovaná: a) hledisko frekvenční b) hledisko slovotvorné (základové vs. odvozené slovo) c) hledisko fonologické (počet slabik, přízvuk apod.), d) hledisko etymologické (příbuznost a průhlednost motivace), e) hledisko významové (porozumění významu slova). Která z těchto hledisek by diplomantka viděla jako klíčová a která jako spíše podpůrná pro zařazení slova do řady vyjmenovaných slov?

Slabinou práce je nepochybně přílišné zaměření na detail. Autorka posuzuje vhodnost zařazení daných slov zcela individuálně, určující hranice 100 výskytů v korpusu syn2015 je mnohdy brána jako jednoznačně rozhodující, přestože je stanovena v zásadě arbitrárně. Chybí komplexní pohled na problematiku výběru vyjmenovaných slov, obecné stanovení kritérií a rozsáhlejší a důslednější argumentace.

Závěr práce výstižně shrnuje poznatky z výzkumu. Rozčlenění vyjmenovaných slov, která jsou z hlediska frekvence v syn2015 nějakým způsobem problematická, do tří svébytných skupin, z nichž každá vyžaduje odlišný přístup při posuzování, považuji za funkční.

Diplomová práce Kariny Rusinikové představuje důležitý dílčí krok k úvahám o revizi a didaktickém uchopení řad vyjmenovaných slov. Bylo by více než žádoucí, pokud by na tuto práci v budoucnu navázal další empirický výzkum v oblasti porozumění dotčeným slovům a identifikace příbuznosti slov u dětí mladšího školního věku, efektivity pamětného učení v této oblasti, vlivu rytmického členění, slovotvorných aspektů apod.

Práce je velmi pečlivou a systematickou sondou do frekvenční distribuce vyjmenovaných slov (a některých slov příbuzných) v současném jazyce. Obsahuje však poměrně málo vlastního hodnocení a odborného názoru autorky. Proto mám k obhajobě ještě následující dotazy:

1) Jak se autorka sama staví k otázce sjednocení řad vyjmenovaných slov v budoucích učebnicích českého jazyka pro základní školy? Preferuje spíše svobodnou volbu autora učebnic, nebo vidí jako efektivnější direktivní „osnovový“ přístup?

2) Autorka mnohdy posuzuje alternativní kandidáty proti sobě a vybírá z nich jednoho nejvhodnějšího. Nedalo by se však při posuzování v některých případech uvažovat spíše o rozšíření řad (samozřejmě za zapojení dalších hledisek, jako je synchronní (ne)průhlednost příbuznosti slov)? Např. v případě slov „zamykat“ a „vymykat se“, nebo „zvykat“ a „obvyklý“ – umí si autorka představit, že by tato slova byla v řadě obě?

3) Autorka na str. 24 a v závěru uvádí, že pravopis vlastních jmen (Přibyslav, Litomyšl, Zbyněk apod.) by si děti měly osvojovat příležitostně. Není mi úplně zřejmé, zda zde jde o vlastní názor autorky, nebo se v tomto tvrzení opírá o dříve formulovaný odborný názor, prosím o upřesnění.

Práce splňuje požadavky kladené na diplomovou práci po stránce formální i obsahové, je přehledně členěna a má velmi dobrou jazykovou úroveň. Styl práce je spíše koncizní, někdy však až na úkor důsledné argumentace. Ojedinele se vyskytují stylisticky neobratné formulace.

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení *velmi dobře*.

Dne 1. 6. 2020 v Praze

Mgr. Jana Šindlerová, Ph.D.

Šindlerová

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta pedagogická
katedra českého jazyka a literatury

J. Šindlerová

